

Majewski, Jan

"Historia farmacji w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 2006 roku", D. Leszczyńska, Rzeszów 2006 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 53/2, 222-226

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tencjał, żeby ocenić tę organizację i cykliczność należałoby jednak odwołać się do kontekstu zjazdów organizowanych ówczesnie w innych krajach Europy. Zwłaszcza, że ujęcie Cabaja bardziej dotyka integracji naukowej, aniżeli narodowej.

Jeśli chodzi o formalną stronę pracy, to warto podkreślić dobry język, którym jest napisana. Bardzo niewiele spotykamy sformułowań niezręcznych gramatycznie czy stylistycznie, niewiele tzw. „literówek”, niewiele powtórzeń. Dużo jest cytatów, co uważam za walor pracy. Z mankamentów natury techniczno-redakcyjnej wymienilibym przede wszystkim pisownię tytułów publikacji normalną czcionką, zamiast kursywą.

Reasumując, trzeba przyznać, że książka Jarosława Cabaja „*Walczyć nauką za sprawę Ojczyzny*” *Zjazdy ponadzaborowe polskich środowisk naukowych i zawodowych jako czynnik integracji narodowej (1869–1914)*, mimo pewnych, wskazanych powyżej, usterek, charakteryzuje się dużą badawczą dojrzałością w ujęciu tematu. Autor przedstawił w niej całościowe omówienie problematyki, która dotychczas omawiana była jedynie fragmentarycznie. Dotarł do licznych źródeł, mało dotychczas wykorzystywanych. Niektóre z nich zamieścił w Aneksie. Zaprezentował szereg nieznanych faktów, które składają się na obraz ówczesnej trójzaborowej współpracy naukowej. Praca ma dobry, przemyślany układ, stopniowo pokazujący czym były zjazdy ponadzaborowe i jaką drogą dochodziło do integracji naukowej i narodowej środowisk intelektualnych Polski czasów zaborów.

Jan Piskurewicz
(Warszawa)

Historia farmacji w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 2006 roku.
Redaktor prowadzący D. L e s z c z y ń s k a , Rzeszów 2006 Podkarpacki Instytut Książki i Marketingu, ss. 546

Książka ukazuje szeroko potraktowaną historię farmacji południowo-wschodniej Polski. Poczynając od 1375 r. kiedy to powstała łacińska diecezja przemyska, aż do współczesności. Historia ta liczy ponad sześć wieków. Nie jest łatwym zadaniem przedstawienie dziejów historii farmacji tego regionu, powstającej dyscypliny i profesji, kształtującej się w zmiennych warunkach historyczno-politycznych.

Książka została opracowana przez ośmiu autorów (farmaceutów i historyków). Składa się z ośmiu części podzielonych na zagadnienia.

Teresa Drupka opatrzyła książkę w *Słowo wstępne*. Nie nawiązała w nim jednak do całości omawianej w książce tematyki, lecz skupiła się w na zagadnie-

niach przemysłu farmaceutycznego i dokonaniach Ignacego Łukasiewicza (co dotyczący nie tylko Podkarpacia). Materiał ten mógłby, moim zdaniem, znaleźć się jako wprowadzenie w części trzeciej rozdziału autorki dotyczącym *ICN Polfa Rzeszów SA – 55 lat Zakładu Produkcji Leków w Rzeszowie*, w którym omawia dzieje *Przemysłu farmaceutycznego na Podkarpaciu*.

Pierwszą część wstępną opracował Józef Świeboda, omówił w niej *Apteki i farmaceutów w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 1951 roku*. Przedstawił tam: *Stan badań, źródła i opracowania, Struktura organizacyjna aptekarstwa, Sieć aptek i stan farmaceutów w regionie oraz Pomieszczenia aptekarskie i utensylia*.

W drugiej części książki liczącej blisko pięćdziesiąt stron opracowania, Lidia Maria Czyż zaprezentowała *Organizacje farmaceutyczne na terenie obecnego Podkarpacia w latach 1944–2006*.

Teresa Drupka zajęła się przemysłem farmaceutycznym (w rozdziale *ICN Polfa Rzeszów S.A. – 55 lat Zakładu Produkcji Leków na Rzeszowszczyźnie*), a Dominika Leszczyńska przybliżyła czytelnikom zagadnienie dystrybucji leków *Od Comindeksu do Zakładu Produkcji i Dystrybucji Leków Sanofi-Aventis w Rzeszowie (1985–2006)*. Małgorzata Pszeniczna przedstawiła *Sanifarm Sp. z o.o.*, a Monika Urbaniak – *Wojewódzki Inspektorat Farmaceutyczny w Rzeszowie*.

Indeks nazw geograficznych i Indeks osób zestawiała Agnieszka Szczupak. Iwona Zalot opracowała natomiast *Wykaz zakładów farmaceutycznych na terenie woj. podkarpackiego, Wykaz aptek i punktów aptecznych na terenie woj. Podkarpackiego i Wykaz aptek szpitalnych, zakładowych oraz działów farmacji szpitalnej*.

Części pierwsza, której autorem jest dr Józef Świeboda, składa się z sześciu rozdziałów oraz krótkiego streszczenia w języku niemieckim i w języku angielskim. Część ta rzutuje, moim zdaniem, na całość książki, zawiera jednak wiele uchybień i nieścisłości. Godnym uznania jest podanie przez J. Świebodę w części dotyczącej *Stanu badań, źródeł i opracowań* prawie 170 przypisów, jednak wiele z nich w korekcie nie zostało poprawionych. Między innymi autor pisząc o „Kalendarzu Farmaceutycznym” Franciszka Heroda (s. 20.) nieprawidłowo podał lata jego edycji 1919–1939. Pierwszy rocznik ukazał się jednak nie w 1919 r. a w 1921 r. Natomiast na s. 22 autor podaje błędnie nazwisko prof. Bronisława Koskowskiego. Kolejne przeoczenie dotyczy przypisu 55 (s. 28) wymieniono w nim jedynie autora – Roberta Rembielińskiego bez przytoczenia tytułu pracy, na jaką pozycją J. Świeboda się powołuje. To samo dotyczy przypisu 56 i 57 (s. 29 i 30). Autor z uporem pisze też o edykcie z 1240 r. (s. 29); należy wyjaśnić, że była to nowelizacja konstytucji z 1231 r., a nie edykt (edykt to akt prawny, który regulował określoną sprawę), dokonana przez króla sycylijskiego i cesarza rzymskiego Fryderyka II. Niefortunnie autor podał (s. 33), że św. Benedykt z Nursji, jako założyciel klasztoru na Wzgórzu Monte Cassino, w 529 r. założył tam pierwszą aptekę

zakonną. Należy podkreślić, że w regule zakonnej, opracowanej przez św. Benedykta, wyraźnie powiedziano „należy przede wszystkim mieć pieczę nad chorymi” (*infirmorum cura ante omnia adhibenda est*). W tym kontekście można mówić o formie istnienia czegoś w rodzaju „apteki”.

Omawiając przemiany autor powinien również wymienić nazwy czterech ustaw (s. 37), które weszły w życie 8 stycznia 1951 r., były to: Ustawa o przejęciu aptek na własność Państwa, Ustawa o aptekach, Ustawa o zniesieniu izb aptekarskich, Ustawa o środkach farmaceutycznych i odurzających oraz artykułach sanitarnych. Ustawy te weszły z dniem ogłoszenia w Dzienniku Ustaw RP Nr 1 z dn. 8 stycznia 1951 roku. Zwane są często jako ustawy „socjalizujące” aptekarstwo polskie.

Można przytoczyć też kilka drobniejszych uchybień, np.: zła pisownia nazwiska J. Brettschneider (s. 31) (prawidłowo – Bretschneider); brak rozwinięcia skrótu nazwy UNRRA (s. 45). Wypadałoby także dodać, że *Dispensatorium* Walerego Kordusa po raz pierwszy zostało wydane w 1546 roku a nie w 1536 r. (s. 66), natomiast Aleksander Fleming odkrył penicylinę można dodać w 1929 roku, przypis 255 (s. 70). Moim zdaniem są to istotne niedopatrzienia zawarte w części autorstwa J. Świebody, które w pewien sposób rzutują na recenzowany materiał.

Stwierdzenie przez autora: „Kompozycyjnie pracę ujęto przejrzysto” (s. 27), uważam za zbyt optymistyczne – moim zdaniem może to ocenić recenzent, a nie autor. Natomiast zgadzam się w pełni z sugestią J. Świebody, że kolejni autorzy mogą wnieść uzupełnienia i sprostowania. Sam autor stwierdza, że „...Nikt dotąd nie przedstawił archiwaliów wiedeńskich pod kątem nadania aptekom galicyjskim koncesji, ani prześledził działalności centralnie narzuconych gremiów aptekarskich w Krakowie od 1802 r. i Lwowie od 1806 r. oraz 18 lokalnych ...” (s. 18 i 19). W rozdziale *Dzieje aptek w poszczególnych ośrodkach* J. Świeboda przedstawia krótkie monografie wymienionych miasteczek wraz z aptekami, ich właścicielami do 1951 r., to znaczy czasu, kiedy apteki zostały przejęte przez państwo. Wymienia 68 miejscowości, które przedstawił alfabetycznie. Ta część wnosi wiele interesujących danych związanych z aptekarstwem na tym terenie.

W swoim obszernym tekście J. Świeboda kilkakrotnie powołuje się na Ignacego Łukasiewicza. Spośród ostatnich publikacji poświęconych temu wybitnemu aptekarzowi i wynalazcy trudno znaleźć jednak tytuły prac, jakie w ostatnim czasie pojawiły się o Łukasiewiczu, jak choćby Włodzimierza Bonusiaka *Życie i działalność Ignacego Łukasiewicza*, Rzeszów 1985, czy też Józefa Zbigniewa Sozańskiego *Ignacy Łukasiewicz 1822–1882. Życie, dzieło i pamięć*, Gorlice-Bóbrka-Krosno, 2004.

Druga pokaźna część książki, licząca blisko pięćdziesiąt stron, opracowana została przez Lidie Marię Czyż. Choć, jak sugeruje tytuł, część ta dotyczy orga-

nizacji farmaceutycznych, autorka pomieściła w niej wiele cennych wiadomości na temat pierwszych wzmianek o aptekach na terenie Podkarpacia, ważniejszych datach w życiu aptekarstwa po wyzwoleniu, a także o stowarzyszeniach aptekarskich po 1989 r. Pewnym *novum* jest też krótki fragment poświęcony Niezależnemu Samorządnemu Związkowi Zawodowemu „Solidarność”.

Ostatnia część książki przedstawia działalność przemysłu farmaceutycznego na Podkarpaciu po drugiej wojnie światowej do czasów współczesnych. Z zamieszczonych w niej opracowań pozytywnie wyróżniają się teksty Teresy Drupki, dotyczący ICN Polfa Rzeszów SA i Dominiki Leszczyńskiej na temat koncernu farmaceutycznego Sanofi-Aventis.

Pewne niedoskonałości można dostrzec w indeksie nazw geograficznych i indeksie osób. Informacje te powinny być zamieszczone na końcu książki, znalazły się natomiast jako część przedostatnia. Indeks przygotowany został przez Agnieszkę Szczupak, która nie zadała sobie zbyt wiele trudu, aby w indeksie osób rozwiązać niektóre inicjały imion. Odnosi się to zwłaszcza do autorów opracowań, lecz nie tylko.

Książkę zamykają wykazy zakładów farmaceutycznych, aptek i punktów aptecznych oraz aptek szpitalnych zakładowych oraz działów farmacji szpitalnej. Najobszerniejszy z tej listy jest oczywiście wykaz aptek i punktów aptecznych, opracowany alfabetycznie według powiatów. Mimo tego, że Iwona Zalot, (autorka zestawienia), odnotowała imię i nazwisko, lecz zabrakło informacji o wykształceniu, prawnej podstawy prowadzenia apteki czy punktu aptecznego, poza tym – od kiedy dana placówka funkcjonuje.

Reasumując należy podkreślić, że książka być może po raz pierwszy w odniesieniu do Podkarpacia próbuje objąć cały region i ponad sześć wieków działalności aptek na tym terenie. Inicjatywa z całą pewnością jest niezwykle cenna i można ją tylko pochwalić. Trzeba przyznać, że w dużej części opracowania autorom to się również udało. Twórcy dzieła zgromadzili olbrzymi materiał źródłowy, wykorzystując także literaturę przedmiotu, która służyć będzie następnym pokoleniom badaczy.

Wartym podkreślenia jest również staranne wydanie monografii, liczne ilustracje, w tym też archiwalne. Na okładce i wyklejkach znalazły się przedstawienia pochodzących z epoki baroku, niezwykle wartościowych fragmenty polichromii Łukasza Ziemeckiego z dawnej apteki oo. Pijarów w Rzeszowie. Opracowanie z całą pewnością będzie miało szersze reperkusje. Szkoda więc, że krótkie streszczenie jego zawartości w języku niemieckim i angielskim ukazało się wyłącznie w odniesieniu do tekstu J. Świebody.

Mimo że w pracy znalazły się pewne błędy i uchybienia, autorom jednakże, co chciałbym jeszcze raz podkreślić, należą się gratulacje za podjęcie cennej inicjatywy, a Podkarpackiemu Instytutowi Książki i Marketingu w Rzeszowie podziękowania za jej realizację.

Przy opracowaniu tej recenzji korzystałem z uwag Aleksandra Drygasa, za które serdecznie dziękuję.

Jan Majewski
Poznań

Teodor K i k t a : *Przemysł farmaceutyczny w Polsce w latach 1823–1939*. Warszawa 2007, ss. 495, ilustr.

Z wielkim zadowoleniem należy odnotować ukazanie się nowego, rozszerzonego wydania książki Teodora Kikty pt. *Przemysł farmaceutyczny w Polsce (1823–1939)*. Pierwsze wydanie ukazało się 35 lat temu – w 1972 r. i stanowiło materiał pracy doktorskiej, obronionej w Akademii Medycznej w Warszawie pod kierunkiem promotora, prof. Stanisława Konopki. Autor do końca życia (2004 r.) uzupełniał tekst swej książki, ale nie doczekał się drugiego wydania. Tekst zaopatrzonej w odrębne dopiski przekazał przed śmiercią w darze Muzeum Farmacji w Warszawie. Kustosz tego Muzeum, doc. dr hab. Iwona Arabas, zdawała sobie sprawę z ogromnej wartości dzieła Teodora Kikty, które do chwili obecnej stanowi kompendium wiedzy o polskim przemyśle farmaceutycznym do 1939 r. Przygotowanie nowego wydania książki powierzyła Anicie Chodkowskiej. Ta znakomicie wywiązała się ze swego zadania. Z wielką starannością i pilnością odcyfrowała słabo czytelne dopiski i włączyła do tekstów podstawowych. Wymagało to żmudnej i drobiazgowej pracy, ale pozwoliło znacznie rozszerzyć zawartość książki. Zmieniła nieco konstrukcję dzieła, dzięki czemu lepiej prezentuje się jego bogactwo treściowe. Umowy i dokumenty rejentalne zostały włączone do tekstu rozdziału pierwszego. Podstawowe informacje o 980 firmach i fabrykach farmaceutycznych zostały umieszczone jako rozdział drugi.

Nowe wydanie omawianej książki składa się z noty wydawcy, wstępu, czterech rozdziałów, skorowidzu nazwisk i firm, wykazu skrótów i ilustracji, podsumowania w języku angielskim. We wstępie, autorka opracowania Anita Chodkowska przedstawiła sylwetkę Teodora Kikty i swój wkład w przygotowanie nowego wydania. Rozdział pierwszy omawia rozwój przemysłu farmaceutycznego w sposób chronologiczny: 1) W okresie wczesnego kapitalizmu (do 1870 r.), 2) W okresie rozwoju kapitalizmu (do 1918 r.) przy uwzględnieniu sytuacji w 3 zaborach oraz etapu zakładania spółek akcyjnych, 3) W okresie międzywojenny (1918–1939). Rozdział ten został bardzo rozszerzony o późniejsze notatki T. Kikty. Rozdział drugi omawia działalność 980 fabryk chemicznych oraz chemiczno-farmaceutycznych. W trzecim rozdziale zamieszczono 10 obszernych wykazów statystycznych, które ukazują rozwój produkcji fabrycznej. W czwartym rozdzia-